פוסט־ציונות ודמוקרטיה

רעיה (רחל) אפשטיין

מבוא: פוסט־ציונות כאידיאולוגיה וכמציאות

פוסט־ציונות איננה רק אידיאולוגיה הבאה להחליף את האידיאולוגיה שהיתה מקובלת טרם השתלטותה של זו; אין היא רק תיאוריה חדשה המכוונת לבדוק בכלים מדעיים־ביקורתיים את התיאוריות הקודמות אשר נתפשות על־ידה כמיתוסים; אין היא רק השקפת־עולם חדשה, המתיימרת לבטא ערכים יותר הומניים, מוסריים ודמוקרטיים מאשר ערכיה של השקפת־העולם הישנה, הציונית, שנראית על רקעה של זו החדשה כריאקציונית, אנטי־דמוקרטית ובלתי־מוסרית. אלא, הפוסט־ציונות היא גם המציאות בה מתפקדת מדינת ישראל. העובדה שאזרחי המדינה — אשר הוקמה על מנת להוות מקלט לעם היהודי הנרדף — העובדה שאזרחים אלה נרצחים ונפגעים בה מעשה יום ביומו, קשורה בקשר הדוק, ישיר ובלתי־אמצעי בהתהוות המציאות הפוסט־ציונית בישראל.

הטענה שפוסט־ציונות הִנָה מציאות אינה סותרת את העובדה כי היא גם השקפת־עולם ואידיאולוגיה; אולם חשוב לשים לב לכך, שכמו שהאידיאולוגיה הפוסט־ציונית באה להחליף את האידיאולוגיה שהיתה מקובלת לפניה, כך המציאות הפוסט־ציונית באה ומחליפה את המציאות בה חייתה החברה הישראלית לפני הגעתה. רוצה לומר, כי המציאות הפוסט־ציונית לא התהוותה באופן ספונטני, כהתפתחות אבולוציונית של המצב אשר קדם לה, אלא נוצרה תוך כדי יישום רעיונות מסוימים מאוד.

אך גם המציאות הציונית, כידוע, איננה תוצר של התפתחות טבעית כלל ועיקר. קדמה לה אמונת בני־עמנו, שנמסרה מדור לדור במשך כל ההיסטוריה היהודית, וכן קדמו לה הרעיונות החדשניים של העידן המודרני, שחלקית הִנם המשך של אמונה זו, וחלקית ניגוד גמור לה. נשאלת גם השאלה, האם קיים קשר בין ההתפתחויות והתמורות בתחום האמונה והאידיאולוגיות, לבין שינויים בדפוסי המציאות בהם אנו דנים במאמר זה; ובמידה ואכן קיים קשר כזה, מהו ומהי מהותו.

בסוגיית הפוסט־ציונות עסקו, וממשיכים לעסוק, חוקרים לא מעטים. המחקרים בנושא זה מאופיינים לעתים קרובות בפן אפולוגטי מובהק, הן במקרים של סנגוריה על הציונות, והן במקרי סנגוריה על הפוסט־ציונות דווקא. במחקרים נמצאים שני סוגי ההזדהות, עם כל אחת משתי האידיאולוגיות הנלחמות זו נגד זו. במילים אחרות, לא מדובר בעניין תיאורטי טהור, אלא על־פי־רוב במאבק אידיאולוגי, אפילו אם הוא מתרחש בין כותלי האקדמיה. אף שמבחינת קני־המידה האקדמיים, חדירת אידיאולוגיה למחקר תיאורטי היא בעייתית, מבחינת הדמוקרטיה, הוויכוח הנו לגיטימי לחלוטין.

אולם הבעיה היא שסנגוריה על הפוסט־ציונות מלווה בדרך כלל בשלילת הלגיטימיות הדמוקרטית של הציונות. הדרך לעשות זאת היא ניסיונם של הפוסט־ציוניים לזהות את השקפת־עולמם־שלהם עם עצם הדמוקרטיה, בעוד הצד השני מוצג לא אחת כאנטי־דמוקרטי, ואף, מה שנאמר לעתים בצורה נרמזת או בריש גלי, כפשיסטי־לאומני.

הדמוקרטיה החדשה כפוסט־ציונות ופוסט־יהדות

ך כותב פרופ' אליעזר שביד בספרו **הציונות שאחרי הציונות**, המוקדש לניתוח סוגיית הפוסט־ציונות:

> בעקבות מלחמת ששת הימים התעוררה בחברה הישראלית מגמה של שיבה אל השורשים היהודיים, וגילוייה המגוונים התמידו יותר מגילויי ההתלהבות הלאומית שהתעוררו במלחמה... אולם תוך כדי כך התחיל התהליך הנגדי, שצבר תנופה בשנות השמונים, והצליח לבסוף להתגבר על הכמיהה לשורשים יהודיים: התקטבות העימותים סביב הציונות הדתית ו"הכפייה הדתית", והתקטבות הפולמוס על "ארץ־ישראל השלמה", גרמו להעלאת הדמוקרטיה

ד"ר **רעיה אפשטיין** כותבת ומרצה בנושא פילוסופיה מדינית. כותבת בקביעות ב**נתיב**.

הליברלית וסולם ערכיה למעמד של השקפת־עולם כוללת המעצבת את הזהות האישית ואת אורח החיים של אנשי השמאל החילוני. זו היתה התשובה החלופית, הלוחמת נגד הזהות היהודית הדתית מזה והלאומית מזה.[1]

שביד רואה את מהות השינוי בכך שלפני כן:

> היתה ישראל מדינה לאומית דמוקרטית שעוצבה על־פי הדגם הלאומי האירופי. עתה העלה השמאל הגדרה חלופית של הדמוקרטיה ברוח הליברליזם האמריקני: דמוקרטיה אזרחית ולא לאומית, שהדת מופרדת בה עקבית מן המדינה.[2]

אך דומה כי השינוי הממשי שבוצע כאן היה הרבה יותר עמוק ומהותי מאשר החלפת דגם אחד של הדמוקרטיה הליברלית בדגם אחר שלה. מבלי שנתייחס לשאלה, האם צודק פרופ' שביד בביקורתו על הניאו־ליברליזם האמריקני, נציין רק כי דבר זה אינו מופיע בארה"ב כתשתיתו הרעיונית של המשטר הדמוקרטי כפי שהוא, כאמת האחת והיחידה המחייבת את שתי המפלגות הקיימות לפעול על־פיה, כאידיאולוגיה הרשמית הבלתי־מעורערת של המדינה. הרי באמריקה לא יעלה על הדעת כי מפלגה אחת, תהיה אשר תהיה — אף אם היא קרויה "דמוקרטית" ומגדירה את האידיאולוגיה שלה כליברליזם — תנסה לכפות את השקפת־עולמה על המפלגה האחרת; ובמקרה וזו ניצחה בבחירות — להכריחה לפעול ולנהל את חיי המדינה על־פי האידיאולוגיה של הראשונה, ולא על בסיס המצע האלטרנטיבי שהביאה לשלטון. לו היתה מפלגה כלשהי בארה"ב מעזה לקחת לעצמה מונופול על הדמוקרטיה ולצאת בניסיון כעין זה, ועוד בטענה שאם יריביה הפוליטיים לא יישמעו לציוויה יהיה פירוש הדבר כי מפלגתם מהווה סכנה לדמוקרטיה באמריקה — הרי הלגיטימציה הדמוקרטית שלה עצמה היתה נשללת מייד.

והנה, זאת בדיוק עשה השמאל בישראל. הוא עשה זאת לא רק לגבי מחנה הימין ומפלגות דתיות, אלא לגבי אופיה היהודי של המדינה ולגבי ציוניותה: "הדמוקרטיה הליברלית הוצגה עתה לא רק כמבנה ותשתית ערכית של המשטר המדיני, אלא כהשקפת־עולם וכאורח חיים כוללי".[3] לא, השמאל לא הסתפק בכך שתהיה זו "השקפת־עולם המעצבת את הזהות האישית ואת אורח החיים" שלו בלבד. לא בעבור מטרה חסרת־תועלת זו המציא את שיטתו הגאונית שנועדה לנטרל מאז ולתמיד את הצד הלאומי השנוא של המפה הישראלית הפוליטית, את הציונות הישנה ואת הרוח היהודית שהתעוררה בעקבות מלחמת ששת הימים. לא בכך טמון היה עיקרה של הטרנספורמציה אשר בוצעה על־ידיו, כאשר החליף כביכול את הערכים הישראלים הישנים, הפטריוטיים והקולקטיביסטיים, ב"עקרונות הניאו־ליברליים, האינדיבידואליסטיים".[4] אלא בדרישתו שהעקרונות והערכים שלו בלבד — ויהיה תוכנם הרעיוני אשר יהיה[5] — יוצגו כהתגלמות הדמוקרטיה ו"יכפפו תחתיהם את הערכים הדתיים והלאומיים".[6] במילים אחרות, "הכוונה היא שהדמוקרטיה [כפי שהשמאל, ורק הוא, מפרש אותה — ר.א.] תכתיב את אורח החיים החברתי־תרבותי הציבורי במדינת ישראל".[7] כך התהוותה, מסכם שביד, "פוסט־ציונות חילונית רדיקלית שהיא ממנה ובה פוסט־יהדות. על יסודה של זו הופיעה המהדורה החדשה של הזהות הישראלית: לא השלָמה לאומית של הזהות היהודית, אלא חלופתה הכוללת".[8]

פירוש הדבר הוא כי השמאל הישראלי, בעקבות מלחמת ששת הימים, לא החליף דגם אחד של הדמוקרטיה הליברלית בדגם אחר שלה, אלא ביצע מהפכה שקטה, מהפך שכלל לא הובא לידיעתו של הציבור ולא הובחן בתור שכזה על־ידי העם. הוא החליף את השיטה המפא"יניקית המיושנת, של חיבור הסוציאליזם עם ציונות בנוסח יהדות חילונית (אכן, זו היתה עדיין זהות יהודית — גם אם בעלת אופי חילוני וביטויים אתאיסטיים גסים למדי) בדת החילונית והאתאיסטית, *האמונה הדמוקרטית*, שנועדה מראש להוות אלטרנטיבה גמורה ומוחלטת לכל סוג אפשרי של הזהות היהודית.

★

עקרונית, תופעת הדת החילונית, המכונה לעתים *האידיאוקרטיה* (פירוש מילולי התואם את התוכן האמיתי: *שלטון האידיאה על המציאות והחיים*), שניתן לקרוא לה גם בשם *הדמוקרטיה הטוטליטרית* — מושג שטבע פרופ' יעקב טלמון תוך כדי חקירתו את תולדות המחשבה הפוליטית בעת החדשה,[9] לא נולדה, בוודאי, במדינת ישראל. טלמון הבחין בתופעה זו כבר בתנועת הנאורות הצרפתית של המאה ה-18, כאשר את יסודה של האסכולה הקרויה כך הוא ראה "בהנחה שקיימת אמת אחת ויחידה בפוליטיקה".[10] האמת שבאסכולה זו נוסחה דווקא על־פי הרעיון הליברלי של החופש.[11]

האמת האחת והיחידה של הדמוקרטיה הטוטליטרית, שהשתלטה בישראל בעקבות מלחמת ששת הימים, היא אנטי־תיזה גמורה — הן ליהדות הדתית, הן לזהות היהודית הבלתי־דתית, הן לדמוקרטיה הליברלית המערכתית והן לציונות.

הדמוקרטיה הטוטליטרית

חלק מסידיה האחרונים של הציונות הסוציאליסטית, המנסים להתגונן מפני ההתקפה הפוסט־ציונית באמצעות האשמת הפוסט־ציונים בהחלפת "הערכים הישראלים הישנים, הפטריוטיים והקולקטיביסטיים, בעקרונות הניאו־ליברליים, האינדיבידואליסטיים" — נופלים בפח שהוכן עבורם היטב. בהצהרה זו הם מאשרים, מחד גיסא, (וכנראה, מבלי להיות מודעים לכך) את הטיעון הפוסט־ציוני בדבר קיום המאפיינים הטוטליטריים בציונות הישנה (הקולקטיביזם הטוטלי לעומת האינדיבידואליזם הליברלי), ומעניקים לגיטימציה בדיעבד למאפיינים הללו; מאידך גיסא, הם מוצאים עצמם בלתי־מסוגלים לחלוטין להבחין במאפייניה הטוטליטריים של הפוסט־ציונות עצמה. מכך נובעת אי־יכולתם העקרונית ליישם את הציונות עם העקרונות האנטי־טוטליטריים. הם מנסים להחזיר את מדינת ישראל אל מסלול העבר הציוני, הסוציאליסטי־קולקטיביסטי שכבר איננו, במקום לנסות

---

[1] שביד אליעזר, **הציונות שאחרי הציונות**, הס־פרייה הציונית שעל־יד ההסתדרות הציונית העולמית, ירושלים, תש־נ"ו, עמ' 52.

[2] שם.

[3] שם.

[4] שם.

[5] כך, למשל, יכול להיר־אות ניסיון לזהות את הדמוקרטיה עם הש־לום: "מן ההקדמה לא תארך הדרך אל המסק־נה, בדבר חובתה של הדמוקרטיה, כפי שהיא תתפרש באותה הקדמה, לחתור אל השלום, כפי שהוא יצטייר באותה הבהרה". אסא כשר, **החובה הדמוקרטית לחתור להסדרי שלום**, מחקרי משפט (השלום: היבטים משפטיים ואח־רים לזכרו של יצחק רבין), הוצאת אוניברסי־טת בר־אילן, 1998, עמ' 343.

[6] אליעזר שביד, שם.

[7] שם.

[8] שם.

[9] יעקב טלמון היה מן הדמויות הבולטות בין החוקרים ידועי־השם במאה ה-20 (כמו ישעיה ברלין, קרל פופר, פריד־ריך האייק ועוד), שפעלו בתחומי הפילוסופיה והיסטוריית המחשבה הפוליטית, ואף גילו קשר בין האוטופיזם (המשיחיות המדינית) לבין הטוטליטריזם. את משנתו בעניין זה הציג טלמון בטרילוגיה שת־חילתה בספרו "ראשיתה של הדמוקרטיה הטוט־ליטרית" והמשכה ב"המשיחיות המדינית — השלב הרומנטי" ו"מיתוס האומה וחזון המהפכה — מקורות הקיטוב האידיאולוגי במאה העשרים". הספר הראשון בין שלושת החיבורים האלה ראה אור בשנת 1951, שנים אחדות לאחר שיצאו

ולפתח את הגישה המחודשת והמתוקנת של הציונות על בסיס הליברליזם הקלאסי. כלומר, על־פי הדגם האנגלו־סקסי השמרני של הליברליזם, לעומת הדגם הצרפתי שלו, הטעון במגמות טוטליטריות מובהקות (וראה בנידון כתביו של יעקב טלמון).

הדגם הליברלי הקלאסי הזה, כידוע, אינו סותר כלל ועיקר את היהדות, אלא להפך, שורשיו מעוגנים במידה רבה ביסודה היהודי התנ"כי של הרפורמציה הנוצרית הקלוויניסטית. לעומת זאת, הן מרכיבה הסוציאליסטי של הציונות המפא"יניקית והן אויבה הפוסט־ציוני — שניהם מעוגנים בדגם הצרפתי הטוטליטרי, העוין ליהדות.

הבעיה הרצינית ביותר, המקשה עלינו לפתח את הגירסה הליברלית האותנטית של הציונות, טמונה בכך שהדגם הליברלי הקלאסי נכשל, נכון להיום, גם במערב עצמו. לניצחונה המחודש של הדמוקרטיה הטוטליטרית, שבעקבות התמוטטות הגוש הקומוניסטי לבשה צורה של ליברליזם מזויף, תרם לא מעט "המזרח התיכון החדש" אותו בנתה, וממשיכה לבנות, מדינת ישראל (הציונית והפוסט־ציונית כאחת) בדם אזרחיה היהודים.

★

ישנן השקפות־עולם ואידיאולוגיות שחיות בשלום עם המציאות הנתונה, מתיישבות עם הסֵדר הקיים ומכוונות רק לשפר ולתקן אותו, ולא להורסו מן היסוד. חסידי האידיאולוגיות הללו דוגלים בפעילות התפתחותית־רפורמית שאינה שוברת את ספונטניות ההוויה. הם אינם ממהרים לשום מקום, עתותיהם בידם להמתין עד שפעילותם המתקנת והעתידית תניב פירות, אולי אפילו לא בתקופת חייהם, אלא בדורות הבאים.

אולם ישנן אידיאולוגיות והשקפות־עולם שונות בעליל. מחבריהן, וכן אלה המיישמים אותן, אינם מסתפקים בתיקון הדרגתי של הסֵדר הקיים. הם מונעים בידי אנרגיות משיחיות בעלות עוצמה דתית אדירה, אף כי הרעיונות של אמונותיהם חילוניים לחלוטין. חסידי הדתות החילוניות הללו, אינם מסתדרים עם המציאות הנתונה, והסֵדר הקיים לעולם נתפס על־ידם כרַע מוחלט. הם אינם רואים שום אפשרות לתקנו באמצעות שינויים הדרגתיים־אבולוציוניים. הם אינם רפורמיסטים אלא מהפכנים. אלה הם אוטופיסטים הרוצים "עולם חדש מופלא" — מיד, כאן ועכשיו — ועל מנת לבנותו מבקשים הם "עולם ישן עדי יסוד נחריבה", כמילות המנון המשיחיות השמאלית המהפכנית של תקופת המודרנה — "האינטרנציונל".

אוטופיזם זה, שיישום חזונותיו הנו לעולם, ובאופן בלתי־נמנע, טוטליטרי, לא נולד ברוסיה ערב מהפכת 1917, ומאידך גיסא גם לא נעלם עם עליית השקפת־העולם הפוסט־מודרנית, שחסידיה ראו בה לעתים מעין התגלמות הדמוקרטיה בהא־הידיעה, שניצחה סוף־סוף את יריביה ואויביה. באופן פרדוקסלי לכאורה, דווקא השקפות־עולם הרואות עצמן כדמוקרטיות, עלולות להיות אלו ההורסות את הדמוקרטיה הממשית. תופעה זו מוכרת עוד מימי ז'אן ז'אק רוסו, כפי שציין פרופ' שלמה אבינרי בספרו הידוע **רשות הרבים**:

... לפי צד זה של תורת רוסו, יש לגיטימציה לפעולתה של קבוצה שאינה פועלת לפי עקרונות של הכרעת הרוב, אף כי איננה שוללת אותם. טענתה היא, כי בסיטואציה הנתונה הרוב אינו מסוגל להכריע הכרעות רציונליות, ואזי היא מפקיעה את זכות ההכרעה של הרוב לעצמה, רואה את עצמה בחזקת המכשיר לביצועו של רצון העם "האמיתי", כמופקדת על שלמות המידות וטוהר המוסר של מוסדות המדינה — אשר היא מבטלת אותם ומרוקנת אותם מתפקידיהם. זוהי טענה בשם הדמוקרטיה שסופה להרוס את המסגרת הדמוקרטית ואת ההכרעה הפוליטית הממשית כפי שהיא מתקבלת, לטוב או לרע, במסגרת הדמוקרטית עצמה. אי־אפשר להבין את הדיקטטורה היעקובינית של רובספייר... ללא רקע זה.[12]

והיא באה לידי ביטוי גם בימינו אנו.

יעקב טלמון היה אחד הבולטים בעולם מקרב חוקרי התופעה המדוברת. הוא הגדיר אותה כ"אסכולת הדמוקרטיה הטוטליטרית", וייחס לה שורה של מונחים נוספים המהווים מושגי יסוד של משנתו, כגון: "המשיחיות המדינית", "הדת החילונית", "דת המהפכה", "טוטליטריות של השמאל", "אוטופיה".

כאמור, אסכולה זו נוצרה לראשונה בדמותה המודרנית בתנועת ההשכלה הצרפתית במאה ה-18, תוך כדי מאבקם העז, הבלתי־מתפשר והמיליטנטי של חברי התנועה, נגד הכנסייה הנוצרית ונגד כל דת באשר היא. האנרגית האנטי־דתית הפנאטית של תנועה זו לא היתה מקרית כלל, שכן מדובר כאן באחד הביטויים הראשונים בעידן החילוּן של האוטופיה הכיליאסטית (chilias),[13] שינוי צורה חילוני של המילינאריזם הנוצרי.[14] חסידי הדת החילונית הראשונה הזאת דגלו בעקרונות ליברליים (כלומר, האמינו בחופש כתכלית הקִדמה האנושית) והומניסטיים (כלומר, ראו באדם באשר הוא אדם ערך עליון), אך למעשה הצדיקו כפייה רעיונית[15] ורודנות פוליטית כדרך הכרחית ובלתי־נמנעת לשם השגת מטרותיהם הנעלות.

טלמון מראה כי הרודנות הפוליטית טמונה בעצם שיטת חשיבתה של האסכולה הדמוקרטית הטוטליטרית, והוא מתייחס אל הסוגיה הזו כבר בעמודים הראשונים של ספרו **ראשיתה של הדמוקרטיה הטוטליטרית**. כשהוא מנתח את "הפרדוקס של החופש" שבאסכולה זו, הוא טוען כי הפרדוקס קיים בכך שהאמונה בחופש והשאיפה לממשו מתיישבות באסכולה הדמוקרטית הטוטליטרית עם שימוש באמצעי כפייה. וכך מתאר טלמון את מהלך החשיבה של חסידי אסכולה זו, הנועד להצדיק את הרודנות הפוליטית תוך כדי יישום האוטופיה שרעיונותיה דווקא ליברליים:

...על קושי זה אפשר להתגבר רק מתוך שרואים את בני־האדם לא כמו שהם למעשה, אלא כמו שהם עתידים ומיועדים להיות... במידה שהם סוטים מן האידיאל המוחלט, רשאים אנו להתעלם מהם, מותר לכפות עליהם או להטיל אימה עליהם כדי שיתאימו עצמם לאידיאל הזה, ולא יתפרש יחס זה כהפרה ממשית של העיקרון הדמוקרטי.[16]

לאור החיבורים המפורסמים של קרל פופר "חברה פתוחה ואויביה" ושל פרידריך האייק "הדרך לשעבוד". ראה עוד בנושא הנדון, למשל:
Talmon J. L. Utopianism and Politics...Utopia. New-York, 1971.

[10] טלמון יעקב, **ראשיתה של הדמוקרטיה הטוטליטרית**, ת"א, דביר, הדפסה רביעית, תשמ"ז, עמ' 1.

[11] "ההבדל היסודי בין שתי אסכולות אלו (האסכולה הדמוקרטית הליברלית והאסכולה הדמוקרטית הטוטליטרית — ר.א.) של המחשבה הדמוקרטית כפי שהן התפתחו במרוצת הימים, אינו בכך — כפי שיש טוענים — שזו מחייבת את ערכי חירות האדם ואילו זו שוללת ערכים אלה... שתי האסכולות מקדשות את ערכה העליון של החירות ומחייבות אותו..." טלמון יעקב, שם, עמ' 1, 2.

[12] אבינרי שלמה, **רשות הרבים**, ספרית פועלים/דעת־זמננו/הוצאת הקיבוץ השומר הצעיר, הדפסה 17, 1992, עמ' 126.

[13] ראה על־כך: Mannheim Karl: Ideology and Utopia, London,1936.

[14] המילינאריזם — תנועה נוצרית משיחית המאמינה בביאת ישו בזמן שנקבע מראש, בסוף המילניום.

[15] טלמון נוקט בהקשר זה במונח "האבסולוטיזם הרעיוני" — למשל, כשהוא מתאר את ההבדל בין שתי הגישות הטוטליטריות: "טוטליטריות של הימין" ו"טוטליטריות של השמאל", שם, עמ' 7.

[16] שם, עמ' 2-3.

אם כן, מדובר בוודאי לא רק במהלך החשיבה אלא במהלכים פוליטיים רודניים הלכה למעשה. באלימות וטרור המופעל על־ידי הפוליטיקאים הרודניים, אשר באים ליישם את אוטופיות האינטלקטואלים, באה לידי ביטוי חוקיות הברזל של האסכולה הדמוקרטית הטוטליטרית, לפיה יישום ערכי החופש וההומניות, הנאורות והרציונליזם, השוויון והצדק, לא רק מצדיק אלא אף מחייב אלימות וטרור פוליטיים — בין אם אלה מופיעים בצורה פחות־או־יותר סמויה או בין אם הם גלויים לחלוטין.

הניסיון הראשון ליישם את הליברליזם האוטופיסטי בנוסח זה נעשה ברפובליקה היעקובינית של רובספייר. לאחר שאותו דפוס חשיבה עבר שינוים מסוימים, אם כי לא מהותיים, בתורתו של קרל מרכס ובגירסתו הרוסית של המרכסיזם — בא ניסיון היישום במשטר הטוטליטרי הקומוניסטי, אשר החזיק מעמד במשך יותר מ-70 שנות קיומו.

הנחת היסוד המשותפת לרודנות היעקובינית והטוטליט־ריזם השמאלי של המאה ה-20 מחד גיסא, ולתיאוריות האסכולה הדמוקרטית הטוטליטרית מאידך גיסא, היא באמונה כי על הנאורים שבחברה, המחזיקים באמת מוחלטת — מוטלות זכות וחובה להכריח את שאר האזרחים ללכת בדרך האחת והיחידה, התואמת את "האמת" הזאת:

> השאלה אינה, איפוא, מה רוצה העם אלא מה רצוי לעם — והשאלה היא, כמובן, מי מוסמך להכריע בכך. ברור שרוסו וההולכים בעקבותיו — ובייחוד רובספייר — ראו בכך פתח לאפשרות של דיקטטורה של אותו יחיד או אותם יחידים הסבורים שהם מייצגים את השלֵמות המוסרית, שהם מייצגים את הרצון הכללי, שהם מגלמים את מה שכולם היו חושבים אילו היו כולם הולכים בעקבות התבונה.[17]

ואם רוצים לעבור לאקטואליה, הרי בנקל ניתן להבחין בקשר הדוק והכרחי בין אמונה באמת אחת ויחידה בפוליטיקה, יומרתם של הנאורים שבקרבנו להחזיק בה — ובין הדיקטטורה "למען האמת" אשר מוצדקת על־ידי הנאורים הללו, שכנראה אינם רואים כל בעיה לשלב אותה עם דיבורים על הדמוקרטיה ועם רדיפת אויביה של זו.

הנה, שמען פרס, בנאומו ביום הזיכרון ליצחק רבין ב-1996:

> הדמוקרטיה והשלום הם תאומים סיאמיים... דמוקרטיה חייבת להתגונן ולהילחם באויבי הדמוקרטיה.

יולי תמיר:

> תראה, כולנו הרענו להסכם אוסלו למרות שלא נולד באופן דמוקרטי. בעניין זה, מה שהימין טען היה נכון... רק ברגע האחרון הוא הוצג כמין עסקה של לקבל או לדחות.. ..היו פגמים דמוקרטיים קשים בתהליך הזה. בכל זאת, אימצנו אותו בהתלהבות, מבחינתי בצדק. .. אני מניחה שאנחנו לא רוצים שלום דיקטטורי. זה לא. אבל גם זו שאלה שקשה לענות עליה בכנות. כי אם היו אומרים לנו: "בסדר, רבותי, תהיה פה דיקטטורה לשנה ובסופה יהיה שלום, והשלום הזה יביא לרווחה ולצדק", האם אנו קונים את זה או לא?...[18]

ושוב פרס, שאמר, בנאומו במליאת הכנסת 12.06.2002, בתגובה להצעה להקים ועדת חקירה פרלמנטרית לבדיקת נסיבות כריתת הסכמי אוסלו: "אוסלו זו אמת פוליטית! זה הכרח!" הכנסת דחתה את ההצעה לאחר ששר המשפטים, מאיר שיטרית, עלה לדוכן המליאה והודיע כי הממשלה החליטה להתנגד לוועדה שתחקור את הסכמי אוסלו. "השר רובי ריבלין קם על רגליו וצעק: 'מה פתאום, אין החלטה כזאת'. שיטרית ענה: 'יש החלטה. אתה פשוט לא יודע'" *(דיווח ערוץ 7 באינטרנט 12.06.2002)*.

★

יש לציין עניין בעל חשיבות רבה מבחינת מהות התופעה של הדמוקרטיה הטוטליטרית: המשטר הקומוניסטי התמוטט בראש ובראשונה לא בשל נסיבות כלכליות או פוליטיות, כי אם על בסיס תהליך הדרגתי של דה־מיתולוגיזציה של החברה הסובייטית, קרי: התפרקות האמונה העיוורת של הציבור באוטופיה עליה נבנתה, ואשר היתה תשתית המדינה הטוטליטרית של ברית־המועצות.

ישנם כאלה הסבורים עד היום כי המשטר הבלתי־אנושי הזה הנו תוצר נסיבות ספציפיות של רוסיה בלבד. אך לא במקרה כתב החוקר האמריקני השמרני פיטר ברגר, בסרקזם ועם זאת ברצינות גמורה, כי "אינטלקטואלים מערביים יחדלו להתפעם מן המיתוס הסוציאליסטי רק כאשר חברות מערביות ייכבשו על־ידי משטרים סוציאליסטיים". הוא התכוון, מן הסתם, להשפעתם האדירה של רעיונות השמאל על האינטלקטואלים הללו במשך כל העידן המודרני.

ברגר, דן ב"מיתוס של הסוציאליזם",[19] כשהוא רואה את מקורו ב"מיתוס של המודרנה", אשר נבנה לדעתו מתוך הנחות היסוד של מחשבת המאה ה-18. כמו יעקב טלמון בניתוחו את האסכולה הדמוקרטית הטוטליטרית, כך מציין ברגר לגבי ביטויה המרכסיסטי של אותה תופעה — שרק קרויה בשם אחר — כי ההשקפה החילונית הזאת מהווה מעין דת חדשה אשר באה להחליף את הדת הישנה המסורתית. כמו טלמון, כך גם ברגר מבחין באופיה המשיחי של השקפת־העולם הזאת, והוא רואה דווקא במשיחיותה ובמהותה הדתית את סוד השפעתה האדירה על האינטלקטואלים:

> המרכסיזם הוא צאצא הנאורות, ישות רציונלית כשם שהוא מתפקד כדָמי־דת. בדואליות זו טמונה כל המשיכה שלו... מיתוסים הם סילוף הוכחות. כמו שעדיין ממתינים הנוצרים לביאתו השנייה של ישו המשיח, המתעכבת מעט, כך גם מתעכבת ביאתו השנייה של הסוציאליזם... אלה שהושפעו מהמיתוס לא ישנו את דעתם בהשפעת טיעונים רציונליים שונים, שהרי יש להם היכולת המופלאה לשוב ולפרש את המציאות מחדש ובאופן שונה בכל פעם ובהתאם לצורך. הם לא ניתנים לפיוס על־ידי רעיונות רפורמיים... מרגע שנבין כי הם נתונים לשליטתו של המיתוס, כי אז כל זה אינו מפליא כלל ועיקר.

[17] אבינרי שלמה, רשות הרבים, שם, עמ' 124.

[18] יולי תמיר בריאיון *להא־רץ*, 13.8.1999.

[19] הגירסה הסוציאליסטית של האוטופיות המוד־רניות.

המיתוסים שואבים את כוחם מאותו תחום במוח בו נהגו לשלוט האֵלים, והאלים הרי ידועים בקשי־חותם.[20]

בשנות ה־70 וה־80 של המאה הקודמת נדמה היה כאילו ההשפעה הזאת פגה סופית, וכי ניצחון הליברליזם השמרני לא יתערער עוד לעולם. אך במהרה התברר כי היתה זו אשליה בלבד. ועוד התברר, כפי שנדמה לנו, כי חברות מערביות אכן הולכות ונכבשות, אם לא על־ידי משטרים סוציאליסטיים מן הסגנון הישן, אז על־ידי משטר אחיד הנשען על השקפה־שמאלנית חדשנית, שמהווה טרנספורמציה של המיתוס הסוציאליסטי.

כמו תמיד, במסגרת אסכולת הדמוקרטיה הטוטליטרית, השינוי — חדשני ככל שיהיה — מתבטא ברעיונות מוצהרים בלבד, בעוד דפוס החשיבה הטוטליטרי עליו מולבשים הרעיונות, הערכים והעקרונות המחליפים אלה את אלה מפעם לפעם — דפוס זה נשאר יציב ובלתי־משתנה כאשר היה. המאפיין העיקרי של דפוס חשיבה זה הנו האמונה האוטופיסטית־משיחית באמת פוליטית אחת ויחידה.

★

לאחר מלחמת העולם השנייה נכתבה ספרות ביקורתית עשירה ורבגונית, בה נעשה ניסיון להתמודד באופן תיאורטי עם תופעת הטוטליטריזם, תוך חיפוש דרך למונעו בעתיד. רוב החוקרים עסקו, וממשיכים לעסוק, בטוטליטריות של הימין, ורק מעטים הקדישו את מחקריהם גם לטוטליטריות של השמאל.[21] אחת הסיבות לחוסר העניין בהשקפות המונָחות ביסוד הטוטליטריות מן הסוג הזה, נובעת מכך שאת המחקרים עורכים האינטלקטואלים, והאינטלקטואלים המערביים — כפי שידוע לא רק ממסקנותיו של פיטר ברגר — נתונים להשפעת אותן ההשקפות עצמן. סיבה נוספת, אם כי לא פחות חשובה, לחוסר העניין בנושא, היא השם הקסום, המכסה ומסתיר את התופעה המסוכנת ביותר של הטוטליטריזם השמאלי — "דמוקרטיה".

שתי הטעויות של יעקב טלמון

דמוקרטיה הטוטליטרית, כפי שהראה טלמון, נוצרה כאסכולת המחשבה של תנועת הנאורות הצרפתית במאה ה־18, ומכאן המשיכה להתקיים בגלגוליה השונים במשך כל העידן המודרני. היא באה לידי ביטוי לא רק בחזונם של האינטלקטואלים המערביים ובתיאוריות המופשטות של הפילוסופים, אלא גם במשטרים רודניים של ממש, כמו הדיקטטורה היעקובינית והקומוניזם הסובייטי לשעבר. אולם טלמון טעה במסקנתו האופטימית כי המשיחיות המדינית "חדלה להיות סכנה, לאחר שלא עלה בידה להפוך למין כנסייה עולמית אשר חסידיה, בארצות שונות, יישמעו לתמריץ מן המרכז ויהיו לצבא־מהפכה המקבל פקודות ממטה מלחמה עליון".[22] הוא טעה, לדעתנו, הן לגבי ההיבט הבינלאומי הכללי של העניין, והן לגבי היבטו הישראלי.

א. טרם גוועה הכנסייה העולמית של הדמוקרטיה הטוטליטרית

בנוגע למישור הבינלאומי, מסקנתו של טלמון נראית לכאורה מוצדקת, אך זאת רק אם לייחסה, ולכך אכן התכוון החוקר, אל האוריינטציות האינטרנציונליסטיות של האידיאולוגיה המרכסיסטית, ולתוכניותיו מרחיקות הלכת של הגוש הקומוניסטי לשעבר. הטעות שלו נובעת מחוסר־התחשבות (פרדוקסלי למדי מצדו) באופציה המתבקשת מעצם משנתו שלו אודות מהות הדמוקרטיה הטוטליטרית. הרי הוא ולא אחר טבע והוכיח כי דמוקרטיה מן הסוג הזה מאופיינת לא באמונה ברעיון מסוים (למשל, הרעיון הקומוניסטי), אלא ייחודה בכך שהיא נשענת על אמת אחת ויחידה, על אמונה ברעיון אחד ויחיד, ולוּ יהא זה רעיון קומוניסטי, סוציאל־דמוקרטי או כביכול־ליברלי־קפיטליסטי. אמרנו כאן "כביכול", משום שהליברליזם הממשי, במובנו הקלאסי של המאה ה־19, אינו יכול להתיישב כלל עם האמונה ברעיון אחד ויחיד, ואפילו היה זה הרעיון הליברלי עצמו. ליברלים אמיתיים אינם יכולים לדרוש משאר אנשי החברה להאמין אך ורק באותה אמונה שהם עצמם מאמינים בה, שהרי בכך הם עושים פלסתר מאמונתם הליברלית עצמה. הדורש כזאת, ועוד טוען שאלה שאינם נשמעים לדרישתו מהווים סכנה לדמוקרטיה, הנו בעל תודעה טוטליטרית מובהקת, גם אם הוא חושב עצמו (או נחשב בעיני חוגים המורכבים מאזרחים בעלי תודעה טוטליטרית כמוהו) לליברל נאור.

★

בימים אלה ניתן להיווכח כי הכנסייה העולמית החילונית החדשה הולכת ועולה לאו דווקא ברוסיה ובמזרח־אירופה, אלא במערב; כי חסידיה בארצות שונות אמורים להישמע לתמריץ שיוצא לאו דווקא ממוסקבה, אלא מפריס, בון וברִיסל; כי על חיילי צבאה הממושמעים מוטל לקבל פקודות לא ממַטה מלחמה, אלא ממַטה שלום. יעקב טלמון, אשר הלך לעולמו עוד טרם התמוטטותה של הכנסייה הטוטליטרית הקומוניסטית, לא ידע לחזות כי בעקבות התפרקותו של הגוש הקומוניסטי תתגבש ותקום הכנסייה הטוטליטרית החדשה באירופה הנאורה, וגם היא, כקודמתה, תסתיר את מהותה הטוטליטרית תחת מסווה הדמוקרטיה המדומה; כי גם היא תאמץ לה אותה אנטישמיות במסווה של אנטי־ישראליות; כי היא תירש מקודמתה את ההזדהות הגמורה עם מרצחי אש"פ, כלומר: תנקוט — בעניין היהודים ומדינת ישראל — באותה גישה בה דגלה הכנסייה הקודמת, שדתה הרשמית היתה מרכסיזם.

יש לציין כי למרות ש"הכנסייה העולמית החדשה" אכן החלה להתגבש לאחר התמוטטותו של המשטר הקומוניסטי, ראשיתה ב"מרד הסטודנטים" נגד הסֵדר החברתי הקיים, שהתעורר באירופה ובאמריקה בסוף שנות ה־60 ובתחילת שנות ה־70 של המאה הקודמת. מחאה זו הונהגה והובלה על־ידי תנועות שבארצות האנגלו־סכסיות נקראו "שמאל חדש" (The New Left) ובארצות אירופה קיבלו שמות כמו "שמאלניים" (Gauchistes) ו"שמאל קיצוני" (Extrême Gauche). היו אלו תנועות הדוגלות באידיאולוגיות מהפכניות־טוטליטריות (טרוצקיזם, מאואיזם, ניאו־מרכסיזם, אנרכיזם ועוד), העונות באופן מובהק על

[20] Berger. P.L., **Facing Up to Modernity**, New York, Penguin Education, 1979, pp. 94-98.

[21] הבולטים והמפורסמים בין המחקרים העוסקים בנושא זה הנם חיבורי־הם הקלאסיים של פרידריך האייק וקרל פופר: קרל פופר, **החב־רה הפתוחה ואויביה**, (תרגום לעברית: אהרן אמיר), הוצאת שלם, ירושלים, התשס"ג; האייק פרידריך, **הדרך לשעבוד**, (תרגום לעב־רית: אהרן אמיר), הוצ־את שלם, ירושלים, התשנ"ח.

[22] טלמון יעקב, **המשיחיות המדינית**, ת"א, הוצאת עם עובד ודביר, תשכ"ה, עמ' 432.

הקריטריונים של יעקב טלמון להגדרת המושג "משיחיות מדינית". באותה תקופת מרד היו חברי התנועות הללו לנון־קונפורמיסטים מוצהרים המצויים בשולי החברה, אך בדיעבד נתברר כי השפעתם על החברה המערבית היתה משמעותית ביותר. רבים מהשמאלנים הרדיקליים הללו השתלבו במשך הזמן בעמדות המפתח של מדינותיהם ושל העולם המערבי כולו, אם במפלגות פוליטיות או בכלכלה, במערכת המשפט או באקדמיה, בתקשורת או בתרבות, במוסדות וארגונים בינלאומיים או במוסדות וארגונים העוסקים בתחומים שונים של תהליך הגלובליזציה.

יש להבדיל בין גלובליזציה כתהליך כלכלי נטו, קרי: כזה המובל על־ידי מניעים ואינטרסים כלכליים־פרגמטיים בלבד, לבין השתלטות של כוחות פוליטיים מסוימים על התהליך הכלכלי על מנת לנווטו ולכוונו למטרות הנקבעות מראש בהתאם לאידיאולוגיה בה הם מחזיקים. כיום כבר ניתן לטעון כי, לפחות באירופה, השמאל, יותר או פחות רדיקלי, השתלט על תהליכי הגלובליזציה, הן האידיאולוגית והן הארגונית. אחד מסימני ההיכר לכך הוא הקִרבה בין עמדות האו"ם, שבזמנו שימש זרוע להשפעת הגוש הקומוניסטי בעולם, לבין מדיניות האיחוד האירופי.

המאפיין הבולט ביותר בו הקִרבה הבלתי־קדושה הזאת באה לידי ביטוי, הנו עמדתם הפרו־פלשתינית והאנטי־ישראלית המשותפת, שהיא ממשיכתה המובהקת של מדיניותה האנטי־ישראלית של בריה"מ לשעבר. ברור כי בעמדה זו משחקים תפקיד משמעותי אלמנטים של תועלת כלכלית־פרגמטית (יחסי המסחר עם מדינות ערב) ועניין דמוגרפי פנים־פוליטי (אחוז גבוה של פליטים מארצות ערב בתוך כלל האוכלוסייה במדינות אירופה), אך לא פחות חשוב הוא הפן האידיאולוגי של העניין.

הגלובליזציה, אשר החלה בזמנו כתהליך כלכלי־פרגמטי, הולכת ונעשית דומה — תחת פיקוחו ופיקודו של השמאל האירופי והביורוקרטיה הכל־יכולה שלו — להגשמה הרבה יותר מוצלחת של חזונו של מרכס. אמנם היחס בין שניהם אינו חד־משמעי, שהרי השוני הבולט לעין הוא באופיה האנטי־קפיטליסטי של האידיאולוגיה המרכסיסטית לעומת התוכן הקפיטליסטי של התהליך הנוכחי. אולם דומה כי המכנה המשותף בין שניהם עולה בהרבה על ההבדלים. שניהם אינם אלא צורות שונות של האוטופיה האוניברס־ליסטית, ומהותם הפנימית אחת — חזון משיחי; שניהם חותרים למחיקת ההבדלים בין הישויות הלאומיות הפרטיקולריות, למען היווצרותה של אנושות כוללת ואחידה.

כבר כעת, וגם בזאת יֶשנה הקבלה ברורה למדינות מרכסיסטיות לשעבר, השאיפה לשמור על הייחודיות הלאומית נתפשת על־ידי הקהילייה הבינלאומית לפחות כסותרת את ה'פוליטיקלי קורקט'. אין לטעון, אם כן, כי השוני בין הדגם הישן לבין הדגם החדש אינו קיים: שכן במדינה בה יושם החזון המרכסיסטי — בתקופה בה טרם הכירו את שיטת סתימת הפיות הפוליטיקל־קורקטית האלגנטית והיעילה כל כך — היו נאלצים לנקוט, להשגת אותן מטרות עצמן, בשיטות לא כל כך נחמדות ו"ליברליות" כמו אלו של אירופה הנאורה של היום.

רק טבעי הוא כי גם את שאלת היהודים פותרים בהקשר האנושות העתידית, ההולכת ונבנית פחות־או־יותר באותה צורה כפי שהוצע לפתור אותה בחזון המרכסיסטי הישן. אלא שבתפקיד היהודי הנודד, הבלתי־ניתן להתבוללות גמורה, מופיעה הפעם בראש ובראשונה מדינת הלאום היהודי, שעליה אמר אחד מבכירי האיחוד האירופי כי *העולם אינו יודע, לא לבלוע ולא להקיא אותה*. מבחינת אירופה, זו שיצרה ברית דמים, תרתי משמע, עם העולם המוסלמי הנלחם מלחמת חורמה נגד מדינת ישראל והעם היהודי כולו — אין למדינה זאת ולעם הזה כל זכות קיום ב"עולם חדש מופלא" שהיא הולכת ומקימה. מי ששכח שבדיוק ברוח זו היה חזונו העתידני של קרל מרכס (אם כי לא לגבי מדינת היהודים, שלא היתה קיימת עדיין, אלא "רק" לגבי יהודים באשר הם) — רצוי שייזכר. העניין לא פסק להיות רלוונטי.

הדמיון המסתמן כאן אינו רק לעמדת המרכסיזם. עמדתם המשותפת של האו"ם ושל האיחוד האירופי לגבי מדינת היהודים, שמתגלית יותר ויותר כאנטישמיות ארסית לשמה, מוסיפה, בהשוואה לאידיאולוגיה המרכסיסטית ועמדת הגוש הקומוניסטי שכבר ירד מן העולם, את המאפיינים האנטישמיים האכזריים החדשים, שמגיעים עד לגבול דמיונה של האנטישמיות מן הסוג הנאצי.

★

לאחר מלחמת העולם השנייה ביצע העולם את מהלכי הדה־נאציפיקציה, והרחיק לכת עד כדי כך שזיהה את הלאומיות עם הלאומנות, הגזענות והנאציזם. על רקע זה הפך כל עניין לאומי־פרטיקולרי באשר הוא, לבלתי־לגיטימי. הגישה הזאת, שבמהותה תואמת את גישת הקומוניסטים, דווקא היא מוצגת כהצלחה גדולה של ההתמודדות עם הסכנה הטוטליטרית־ימנית, וככלי למניעת מימושה בהווה ובעתיד.

למרות שההיסטוריה, ובמיוחד במאה ה-20, הוכיחה בעליל כי סכנת הטוטליטריזם אינה מצטמצמת בטוטליטריות של הימין, וכי סכנת הטוטליטריות מן הסוג השמאלי אינה פחות חמורה — הרי רק טבעי הוא כי מן הסכנה השנייה הזאת העדיפו להתעלם כליל הן השמאל האירופי והן השמאל הישראלי, השולטים הן כאן והן שם על התודעה הציבורית. לא נעשתה "דה־קומוניזציה", ועובדה זו השפיעה בין השאר על כך שהאוניברסליזם מבית מדרשו של המרכסיזם — אותו אוניברסליזם מופשט, חסר כל לאומיות וכל פרטיקולריות, שעקבותיו מובילות עד הדמוקרטיה הטוטליטרית של המאה ה-18 — לא רק שלא איבד מאומה מן הלגיטימציה הקודמת שלו, אלא אף נעשה לאידיאולוגיה האחת והבלתי־מעורערת, ל"אני מאמין" של דת הדמוקרטיה הטוטליטרית במהדורה חדישה אם כי לא פחות פונדמנטליסטית, כפי שהתהוותה בעידן הנוכחי, הכביכול פוסט־אידיאולוגי.

תהליך הגלובליזציה אימץ את המאפיינים הטוטליט־ריים[23] שלו כתוצאה מהשפעתם של בני "דור השמאלנים", אשר גיבשו את דגמי חשיבתם ואישיותם בימי נעוריהם, התבגרו בינתיים והחליפו את רעיונותיהם המאואיסטיים או הטרוצקיסטיים ברעיונות אופנתיים ורלוונטיים יותר לתקופה, אך לא הצליחו לשנות את דרך חשיבתם הטוטליטרית הקודמת. אימוץ אותם מאפיינים פירושו הריסת הדמוקרטיה הליברלית הישנה והחלפתה בדמוקרטיה הטוטליטרית במסווה החדשני שלה, שהולכת ומשתלטת על מוסדות וארגונים, בתהליך הגלובליזציה.

[23] ראה על כך, למשל: רעיה אפשטיין, "מפגש היהדות עם התרבות האירופית והטוטליטרי־זם", *נתיב*, הוצאת מרכז אריאל למחקרי מדיניות, גיליון 78, 1/2001 עמ' 6-7; ג'ייסון אלבאום, "שקיעת הד־מוקרטיה בכפר הגלוב־לי", *תכלת*, הוצאת מרכז שלם, מס' 5, סתיו התשנ"ט/1998, עמ' 11-33.

ג׳ייסון אלבאום בספרו **שקיעת הדמוקרטיה בכפר הגלובלי:**

> רק אינטלקטואלים ואנשי ציבור מעטים מדירים שינה מעיניהם לנוכח מותה של מדינת הלאום... הדמיון בין הגלובליסטים החדשים לאבירי הסוציאליזם הבינלאומי מדורות עברו איננו מסתכם בהנחות היסוד האידיאולוגיות המשותפות להם. בחינה יותר מעמיקה של שניים מן החשובים שבגופים אלה, האיחוד האירופי והאומות המאוחדות, מגלה שלהלכה ולמעשה, הגלובליסטים החדשים האלה אינם חדשים כלל. לא רק שהם מטיפים לאותה בשורה, אלא שהם דומים לאבותיהם הרוחניים גם במאמציהם הכבירים לבנות אותן ביורוקרטיות מפלצתיות — בעודם מתעל־מים בה במידה מן ההגדרה העצמית של האומות ומחירויות האזרחים — שהתמוטטות הקומוניזם היתה אמורה לשים להן קץ. בשעה שמגִניה האבירים של הדמוקרטיה הליברלית מחככים כפותיהם בהנאה לנוכח מה שנראה להם כניצחון מלא וחוגגים את קץ ההיסטוריה, מתרקמת מתחת לאפם ראשיתו של קרב חדש באותה מלחמה ישנה.[24]

כמו בעבר, הדמוקרטיה הטוטליטרית הישנה־חדשה הזאת קשורה בבנייתו של עולם חדש אוטופי. אלא שלעולם הגלובלי החדשני נדרשים כבר לא קורבנות אנוש בלבד, אלא קורבנות של אומות שלמות, והראשון בהם, העם היהודי.

ב. הכנסייה המקומית של הדמוקרטיה הטוטליטרית: פוסט־ציונות

טלמון טעה במסקנתו כי הדמוקרטיה הטוטליטרית ״חדלה להיות סכנה״ גם לגבי היבטה הישראלי־פנימי של הבעיה. טעותו במישור זה מפתיעה פחות מאשר טעותו במישור החיצוני, שהרי דבר זה קורה לעתים קרובות לליברלים מוצהרים (במובן המערבי של הליברליזם), שבמציאות הישראלית לוקחים חלק דווקא בתהליכים לחלוטין לא־ליברליים ואינם מסוגלים להבחין בכך, או שמא עושים זאת מתוך מודעות גמורה ובצביעות, בחינת ״המטרה מקדשת אמצעים״.

טלמון לא התעלם ממאפיינים ספק־דמוקרטיים של המשטר הבן־גוריוני־סוציאליסטי, והוא כנראה ייחס לציונות, אותה ראה בתור אוטופיה, את מסקנותיו הכלליות בדבר הקֶשר ההכרחי בין האוטופיה לבין טוטליטריות. על טענות אלו ניתן להתווכח או אפשר לקבלן, אך הבעיה האמיתית מצויה במקום אחר. דומה כי תוך כדי ביקורתו על המאפיינים הטוטליטריים שבשלטונו של בן־גוריון, לא הקדיש טלמון תשומת־לב מַספקת לטוטליטריות של המבקרים את מנהיג מפא״י, אלה הנמצאים שמאלה ממנו. טלמון התקומם נגד התנועה הלאומית היהודית שקמה בעקבות מלחמת ששת הימים, וראה בה ביטוי של המשיחיות המדינית הטוטליטרית, אך לא הבחין במשיחיות המדינית המובהקת ובאופיה האוטופי של תנועת השלום השמאלנית. יתר על כן, טלמון בעצמו התייצב בשורה הקדמית של מבקשי שלום אוטופי. ניתן להבחין בפרדוקס בעמדתו: חוקר דגול בעל שם עולמי שבהקשר המערבי היה ליברל קלאסי, ביקורתי ביותר לגבי השמאל הטוטליטרי — היה בהקשר המקומי־ישראלי לא פחות שמאלי מאשר שמאלנים טוטליטריים מן הבולטים בישראל. עמדתו של טלמון לגבי המתרחש במדינת ישראל שירתה נאמנה את התנועה המשיחית האנטי־ארץ־ישראלית — תנועה שנתגלתה עם הזמן כמי שהכשירה לקראת פוסט־ציונות ופוסט־יהדות; מאידך גיסא הוכיחה תנועה זו את המסקנות המרכזיות של טלמון בדבר קיומו של קשר הכרחי בין המשיחיות המדינית לבין הדמוקרטיה הטוטליטרית, בין אוטופיה לבין טוטליטריזם הלכה למעשה, בין טוטליטריות של השמאל לבין יהודים המוותרים על יהדותם.

כך תיאר טלמון את הזיקה בין סוג זה של היהודים לבין הטוטליטריות השמאלית:

> זה כמאתיים שנה רוגשת האמונה הזאת בלבבות של מיליונים ... למן המאה ה-18 מלאה הארץ בנביאים, הוגים, נושאי־דגל, קבוצות־לוחמים, חברי־מחתרת, מפלגות המוניות, אשר בצורה זו או זו מצפים ומכשירים עצמם לאותו קץ, למהפכה בסדרי עולם. במחנה הזה מילאו היהודים תפקיד כביר, ובמובנים ידועים ובסיטואציות מסוימות — אף מכריע... היא [האמונה הזאת — ר.א.] היתה עוגן־הצלה לאלה מבני עַמנו אשר איבדו או ניתקו את הזיקה למורשת העתיקה והכל־מקיפה של עמם, ואשר לא יכלו, לא הצליחו או לא ניתן להם, להיספח אל תרבות אחרת. לא היו אינטרנציונליסטים מהפכניים בין הגויים כדוגמת קרל מרכס, רוזה לוכסמבורג, טרוצקי, קרל ראדק, זינוביב ונביאי השמאל החדש היהודים בימינו. אף אין להתעלם מן התשוקה העזה לפעול, להשפיע, להפגין כוח, לנהוג וגם לשלוט, אשר דחפה ביודעין או שלא ביודעין צעירים יהודים שזה עתה נפתח לפניהם כר־פעולה כה נרחב וכה קוסם.[25]....

התנועה המשיחית של השמאל הישראלי, המורכבת מאותו סוג יהודים המתוארים בציטוט למעלה, הקימה, 13 שנים לאחר פטירתו של יעקב טלמון, את משטר אוסלו, משטר שהטוטליטריות האיומה שלו אינה מאפשרת לעם ישראל להשתחרר מאוטופיית הדמים הזו עד היום הזה.

טלמון לא זכה לראות את ההוכחה הישראלית המחרידה לאמיתות משנתו, ולא ידוע לנו מה היה חושב ואומר אילו חי כעת בקרבנו. האם היה מסכים עם הטענה כי הכנסייה העולמית של אירופה הפוסט־מודרנית, שאת הקמתה לא ידע לחזות, ומשטר אוסלו — יישום פוליטי של אידיאולוגיית השלום המשיחית הפוסט־ציונית — מהווים בעצם תופעה טוטליטרית אחת? האם היה מגיע למסקנה כי כך התהווה משטר טוטליטרי בינלאומי של המערב, המשתף פעולה עם הטוטליטריזם הערבי־מוסלמי במלחמתו נגד עם ישראל? האם היה מבחין בכך שמשטר אוסלו, שהנחת היסוד הבסיסית שלו היא בהחלפת הזהות היהודית של אזרחי מדינת ישראל בזהות מערבית־מופשטת — הוא חלק אורגני ומרכזי במלחמה טוטליטרית עולמית זו נגד העם היהודי בכללותו?

האם היה מוכן להשתמש במשנתו המעמיקה והמבריקה בדבר הדמוקרטיה הטוטליטרית, לצורך המאבק הקיומי שלנו נגד הפוסט־יהדות הטוטליטרית, שהולכת והופכת לפוסט־חיים, להצדקת רצח עם יהודי, לשואה עצמית? ■

[24] ג׳ייסון אלבאום, שקיעת הדמוקרטיה בכפר הגלובלי, שם, עמ׳ 13-14. דברים חשובים אלה נכתבו בשנת 1998. כיום, בשנת 2003, ציפיית הכותב ל״קרב חדש״ נשמעת אופטימית למדי.

[25] טלמון יעקב, **בעידן האלימות**, ספריית אופקים־עם עובד, ת״א, 1974, עמ׳ 135, 136.